

Elsa STAVRO*

VÂRTEJUL IDENTITAR AL AROMÂNILOR DIN ALBANIA: ALBANO-ROMÂNI, MACEDO-ROMÂNI SAU VLAHI?

The identity vortex of Aromanians in Albania: Albano-Romanians, Macedo-Romanians, or Vlachs?

Abstract: *Defining the ethnic belonging of Aromanians from Albania is an especially complex issue. Although there are many names used to designate its members (Vlachs, Vlăhi, Tsintsari, Koutzo-Vlachs, Arvanitovlahi, llatsi-fatsi etc.), this ethnic group is very hard to study separately from the Albanian majority. Since May 9th 1905, when the Ottomans gave the Vlachs in the Empire the right to have religious services and schools in their maternal language, the Aromanians' identity swirled around this religion-language axis. The irony is that their identity chaos is rooted in that same acknowledgement. Although recognized, in October 2017, as an ethnic minority in Albania, some of the Aromanians are against this decision, seeing it as an attempt to single them out from the Albanians. We used a questionnaire to try and assess how the Aromanians identify themselves, especially after 100 years of living with the Albanian majority. The idea was to see if there was a correlation between the subjects' educational level and their knowledge regarding Romania's role in supporting the Aromanians in the Balkans. The denial of Aromanians' fundamental rights during the Communist dictatorial regime, such as learning their maternal language or free practice of their religion, accentuated their cultural identity crisis and resulted in almost complete obliteration of the characteristics which set them apart from the majority.*

Keywords: *Albanian nation, religious minority, religious affiliation, ethnic affiliation, identity chaos, mother tongue*

***

Introducere. Contopiți cu albanezii, atât de mult încât abia se pot distinge de aceștia, dar în același timp diferiți, recunoscuți drept „parte a minorității grecești” de către statul elen, considerați parte a diasporei de către România, aromânii din Albania se găsesc într-un vortex identitar continuu.

Două trăsături definitorii, limba și religia, stau la baza acestui haos identitar, împărțindu-i pe aromânii din Albania în tabere adverse, pro-români și anti-greci, pro-greci și anti-români, dar întotdeauna pro-albanezi.

---

* PhD Candidate, „Dunărea de Jos” University, Galați, Romania; elsa.stavro@ugal.ro

Date submitted: April 17th, 2021

Revised version submitted: May 25th, 2021

Final draft accepted: June 4th, 2021

Religia i-a împins de-a lungul secolelor către Biserica Ortodoxă Greacă și Grecia, determinându-i să aibă sentimente filo-grecești, deși tocmai această biserică i-a prigonit:

“Din ordinul și sub impulsivitatea directă a patriarhului, preoții și călugării greci din Macedonia, Tesalia și Epir cutreierau comunele aromânești, amenințând, blestemând și excomunicând, atât pe aromânii care își trimiteau copiii lor la școlile aromânești, cât și pe preoții și dascălii aromâni”¹

Tocmai aceste represalii grecești au reprezentat unul dintre motivele principale pentru emiterea Iradei Imperiale din 9/22 mai 1905 de către Sultanul Abdul Hamid II, prin care aromânii erau recunoscuți în mod oficial de către otomani ca națiune aparte, acordându-li-se, în același timp, dreptul de a avea comunitate, care să se bucure de drepturile civile, de școli și biserici proprii². Trebuie să fi fost un moment-cheie în istoria poporului aromân acela în care un sultan, un musulman, îi acorda dreptul de a se ruga și de a învăța în limba maternă, adică exact privilegiile pe care Biserica Ortodoxă Greacă făcea tot posibilul să nu i le acorde, mergând până la a excomunica și a omorî preoți doar pentru că rugăciunea pe care o rosteau nu începea cu *Πάτερ ἡμῶν*, ci cu *Tatăl a nost...*

Probabil acesta a fost contextul în care poporul aromân trebuie să fi simțit că albanezii, deși diferiți de ei în ceea ce privește religia și limba, erau singurii lor aliați în regiune³, decizând formarea națiunii cu aceștia, cu care aveau istorie, interese și viziuni comune.

Punctul de cotitură al acestei coexistențe a survenit când națiunea s-a întors împotriva ei însăși, iar aromânilor li s-a negat încă o dată dreptul la rugăciune și la limba maternă, dându-se astfel startul haosului lor identitar. De această dată, România, și ea sub regim comunist, a considerat mai importantă buna relație interstatală cu Albania decât interesele (a)românilor. Ateismul forțat din timpul dictaturii comuniste și lipsa ajutorului României, eliminând legătura cu istoria și tradițiile, i-a împins către populația majoritară.

Așadar, ignoranța actuală a multora dintre aromânii din Albania față de propriile caracteristici identitare are două motive principale:

- a. lipsa posibilităților de a studia în limba maternă, de a vedea cât de similară este cu româna, fiind dialect al acestei limbi;
- b. ștergerea totală, nu doar a contribuției României la edificarea statului albanez, ci și a însăși motivației acestui ajutor, care erau chiar aromânii.

¹ Dem. Abeleanu, *Neamul Aromânesc din Macedonia*, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea”, București, 1916, p. 62.

² Ibidem, p. 65.

³ Nicolae N. Nacio, *Viiitorul românismului în Balcani. Scrisoare deschisă*, Tipografia „G. A. Lazareanu”, București, 1905, p. 4.

Acestora li se adaugă eforturile, sistematice în timpul regimului comunist (v. *Tabelul 8*), de a reprezenta populația albaneză ca fiind cât mai omogenă.

Având drept punct de plecare sprijinul României pentru această nație – cea albaneză, pe principiul că „Cine lucrează pentru albanezi lucrează pentru Românism”⁴ –, articolul de față are drept scop tratarea unor aspecte considerate printre cauzele haosului identitar al aromânilor din Albania.

Metodologie. Tocmai pentru a vedea cât de profundă este fuziunea aromânilor, acum recunoscuți drept minoritate etnică, cu poporul albanez, am întocmit un chestionar. Acesta a urmărit, printre altele, să vadă cum se autoidentifică în prezent acești aromâni și ce apartenență religioasă și etnică cred ei că au.

Chestionarul conține 30 de întrebări, începând cu vârsta, sexul, locul nașterii, statul în care trăiesc actualmente respondenții, statutul lor social, nivelul educației, statul unde au studiat, precum și apartenența lor religioasă, etnică, câte limbi vorbesc și pe care o consideră limba maternă. S-a încercat să se studieze corelația dintre nivelul educațional și cunoștințele despre rolul României în susținerea drepturilor aromânilor din Balcani și în formarea statului albanez.

Cei 30 de intervievați, 14 femei și 16 bărbați, sunt considerați o mostră eterogenă din punctul de vedere al vârstei (de la 21 la 73 de ani; v. *Tabel 1*), al educației, profesiei, statutului social, locului de origine (care include orașele Berat, Korçë, Fier, Gjirokastër, Vlorë, Tiranë, Durrës și Lushnjë), precum și al locului unde trăiesc acum (Albania, România, Grecia, SUA).

Având în vedere complexitatea pe care o reprezintă „apartenența etnică” pentru această minoritate, relativ nouă *de jure*, chestionarul a fost alcătuit printr-o alternanță a întrebărilor închise și deschise, pentru a se putea obține cât mai multe informații. Intenționat s-au folosit termenii *aromân*, *aromânii* și *limba aromână* (în loc de *vlah-vlahii* și *limba vlahă*) pentru a se testa reacția intervievaților.

La sfârșitul chestionarului s-a dat un text, preluat din cartea *Socrat Buba* a autorului aromân Thanas Medi, tradusă din albaneză în aromână de către Andon Kristo:

„Ancă aestu ți vini aveau păpuți cu mâl'iau, lustrafine lai, pantaloni terital ancupurati Tirana, geachetă di cadifei cu line supsări ș-săhati di mână cu singhir ti asimi, di marca «Popjeda». Tu gepea ali geacheti, țănea ș-un cheptini di fildiș vartos, șamei diplusită cu mirachi ti sădori ș-natyral, rivista cu articulu ti

⁴ Bogdan P. Hașdeu, *Cine sunt Albanezii? Discurs în ședința Academiei Române* (1902), cf. *Ibidem*, p. 5.

copulație artificială. Numa a lui ira dusă ma ninti di el singur la Gorîța Mare. Ş-tot ți u adunară, ahorea di Josif Şolla, polițul a tută-puteriei nou-numit a reghinul, u spusiră dişchis entuziazmul. Ama ma entusiast ti toț era tatăl cu tută că nu s-feați vărnoară curios s-nvăța ți scriira articol, lă s-mărea alăntor, anda u băga capela ninga ş-ma strămbă: - Socrat al melu, va si facă mari!”⁵

În varianta din chestionar, textul de mai sus a fost modificat, scoțându-se diacriticele, care nu există în limba albaneză, și făcându-se o aproximare fonetică, folosindu-se literele care corespund cel mai bine sunetelor reprezentate de diacriticele și grupurile de litere ale limbii române: *g, ge-gi - xh; ch, c - k; ț - c; ș - sh și ă - ë*. Această modificare a fost necesară fiindcă chestionarul a fost aplicat în formă scrisă. Dacă interviurile ar fi avut loc față în față, acest text le-ar fi fost citit participanților, întrucât cunoscătorii limbii aromâne din Albania nu sunt familiarizați cu forma scrisă.

Națiunea și credința religioasă - complexitatea chestiunii albaneze. În ciuda descendenței din primele populații creștinate și a ajutorului Europei de Vest pentru supraviețuirea statului albanez, creștinii sunt o minoritate în Albania. Catolicii se găsesc în nordul țării, iar ortodocșii în sud, unde, potrivit teologului Dh. Beduli, „ortodoxia nu a fost niciodată învinsă”⁶.

În epoca imperială otomană, acești creștini plăteau *djizya* pentru a trăi pe pământul care le aparținea, taxă care se considera dovadă a supunerii lor față de musulmani. Deși *djizya* diferea de *kharadji* (potrivit explicației din *Enciclopedia Islamului*, una se plătea pentru pământ și cealaltă pe cap de locuitor), niciuna dintre ele nu era datorată de cei care se converteau la mahomedanism⁷. Mulți cercetători consideră convertirea masivă a albanezilor la islam, la sfârșitul secolului al XIV-lea, drept indicator al spiritului lor pragmatic, care rămâne și astăzi principalul motiv al toleranței lor religioase. Ipotezele principale ale istoricilor albanezi susțin drept cauzele răspândirii rapide ale mahomedanismului, pe lângă cele de mai sus, violența turcilor și eforturile albanezilor de a-și proteja identitatea⁸. Convertirea nu era obligatorie, dar oferea multe avantaje⁹, care însă nu

⁵ Thanas Medi, *Socrat Buba*, traducere Andon Kristo, FLESH, Tiranë, 2018, p. 91.

⁶ Dhimitër Beduli, „Kisha Orthodhokse Autoqefale e Shqipërisë deri në vitin 1944” în *Kishë dhe Kulturë*, IDK, Tiranë, 2006, p. 38.

⁷ „Djizya” în *The Encyclopaedia of Islam*, B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht (eds.), New Edition, Volume II (C-G), E. J. Brill, Leiden, 1991, p. 559.

⁸ Gjergj Sinani, *Feja dhe Edukimi*, Fondacioni „Friedrich Ebert”, Albdesign, Tiranë, 2017, p. 6.

⁹ Sabrina Ramet, *Nihil Obstat: religion, politics, and social change in East-Central Europe and Russia*, Duke University Press, Durham, 1998, p. 209.

veneau fără o demonstrație a devotamentului, albanezii fiind binecunoscuți pentru loialitatea lor față de Înalta Poartă. Sau, după cum se menționa într-un articol din presa engleză de la începutul secolului XX, „Guvernul turc a găsit în albanezi cel mai folositor instrument de opresiune a supușilor săi creștini”¹⁰.

Această împărțire a puterilor și a popoarelor în musulmane și non-musulmane crea un alt tip de elite. Pentru *Rum millet*¹¹, aceasta era grupul grec (sau grecizat) din Fanar, care, după ce a devenit puternic din punct de vedere economic, a influențat viața politică a statului otoman¹². În virtutea privilegiilor acordate comunităților creștine ortodoxe de cuceritorul Mahomed al II-lea, Patriarhia din Constantinopol a ajuns să fie stat în stat în Turcia¹³. Identificarea culturii bizantine cu cea greacă, serviciile religioase și predarea în limba greacă au reprezentat tot atâtea elemente de opresiune în sprijinul dominației otomane asupra popoarelor ortodoxe din Turcia europeană. Configurarea statelor naționale din această regiune a început tocmai cu desprinderea din acest *Rum Millet*, prin solicitarea autocefaliei bisericilor naționale.

În această situație haotică, rolul Bisericii Ortodoxe – care, într-un fel, era legată inevitabil de Patriarhia de Constantinopol – a devenit la fel de complex precum apartenența etnică. O parte a naționaliștilor din Balcani considerau Patriarhia drept o a doua față a invadatorilor turci, având în vedere puterea fanarioților. Pus față în față cu schimbări aproape dogmatice, acest for a început atacurile împotriva naționalismului religios, considerând aceste mișcări *filetiste* aproape niște erezii.

Încă o dată, Albania diferă de vecinii ei ortodocși. Așadar, nu toate trăsăturile menționate de Pasquale S. Mancini (1817-1888) drept caracteristici ale națiunii¹⁴ corespundeau cu cele pe care se baza omogenitatea culturală a acestui *Rum Millet* în Imperiul Otoman, unde apartenența religioasă era considerată singura diferență între popoare. Fiind majoritar musulmani, albanezii erau singurii care nu cereau crearea unui stat bazat pe biserică națională și religie, dar atitudinea lor referitoare la Patriarhie era similară cu cea a vecinilor-dușmani, sârbii și bulgarii.

---

¹⁰ V. *The Times*, 29 septembrie 1903.

¹¹ *Millet* – Grup confesional în Imperiul Otoman. *Millet-i Rûm* [Roman nation] se numea Comunitatea Creștină de la Răsărit, v. „Eastern Orthodoxy”, britannica.com/topic/Eastern-Orthodoxy [4.04.2021].

¹² Gilles Veinstein, „Les provinces balkaniques (1606-1774)” în Robert Mantran (ed.), *Histoire de l'empire Ottoman*, Fayard, Lille, 1989, pp. 287-340.

¹³ Dem. Abeleanu, *Neamul Aromânesc din Macedonia*, p. 66.

¹⁴ „Comunitatea naturală de oameni trăind pe acelaș teritoriu și uniți între ei prin legături de rasă, de credinți religioase, printr-un comun trecut istoric și totodată, prin aspirațiunile morale ca și prin conștiința înțelegerii lor (...)”, apud Nicolae Dașcovi, *Principiul Naționalităților și Societatea Națiunilor. Încercare de sinteză asupra regulamentului internațional rezultat pe urma războiului 1914-1918*, Cartea Românească, București, 1922, p. 25.

Binomul religie-națiune nu corespundea ambiției lor în ceea ce privea crearea statului. Pe de o parte, în teritoriul vizat se resimțea influența puternică a culturii grecești, cu o rețea densă de biserici și școli. Pe de altă parte, albanezii considerau apartenența lor musulmană, legătura cu Turcia, cu religia și privilegiile, drept parte a identității lor. Această diferență religioasă, considerată factorul principal nu doar al înapoierii lor¹⁵, ci și al dificultăților pe care le întâmpina cauza națională, avea să rămână provocarea statului fragil albanez.

În Albania de la începutul secolului XX păstrarea credinței ortodoxe prezenta pericolul implicit ca populația respectivă, majoritar aromână, aflată în teritorii pretinse de Grecia, să fie considerată greacă. Practic, pentru ortodocșii din Albania, credința lor, intrinsec legată de Biserica Ortodoxă Greacă, a fost considerată, brusc, anti-națională, deși însăși noțiunea de *națiune* era relativ recentă pentru aceste popoare din Balcani. În Imperiul Otoman nu limba și rasa defineau conceptul de *popor*, ci apartenența religioasă, populația fiind împărțită în musulmani și creștini. În Europa, popoarele aflate sub dominația otomană erau descrise astfel:

„Sunt șase popoare în Turcia europeană, aproape toate autohtone. Turcii, grecii, bulgarii, sârbii, koutzo-vlahii sau românii, și albanezii, precum și două popoare care, deși nu sunt autohtone, formează comunități importante: armenii, mai ales în Constantinopol și evreii...”¹⁶

Acest articol de presă, scris în 1904, dovedește că, la fel ca albanezii, grecii, sârbii sau bulgarii, acești „koutzo-vlahi sau români” erau considerați un popor autohton, diferit de cele vecine, înainte să fie recunoscuți ca atare prin Iradeaua Imperială din 9/22 mai 1905. Despre cât de numeroși erau aceștia aflăm din *La Stampa*, ediția din 5 ianuarie 1870. În rubrica „Fapte diverse” găsim o referire la statistici publicate de un ziar românesc, potrivit căruia:

„populația română se compune din 11,140,000 suflete, din care în România 5,060,000, Banat și Timișoara 660,000, Maramureș 850,000, Transilvania 1,300,000, Bucovina 300,000, Basarabia 800,000, Serbia și Dobrogea 400,000, Macedonia, Albania, Epir, Tracia etc. 1,750,000”¹⁷

În acele vremuri de „recreare” și „redimensionare” a conceptului de *națiune* și a componentelor sale, toți încercau, la fel ca Mancini, să emită definiții ale națiunii. Acestea erau elaborate în concordanță cu ceea ce

¹⁵ Nathalie Clyer, *Në zanafillat e nacionalizmit shqiptar. Lindja e nje kombi me shumicë myslimane në Evropë*, Përpjekja, Tiranë, 2009, p. 27.

¹⁶ V. *Musselbourgh News*, 22 ianuarie 1904.

¹⁷ V. *La Stampa*, 5 ianuarie 1870.

credeau ei că îi va uni pe oamenii din teritoriile dorite, în baza legăturilor de sânge sau limbă, a istoriei de conviețuire sau a viziunii pentru un viitor comun. Sau, precum se exprima A. C. Cuza:

„Națiunea este totalitatea indivizilor de acelaș sânge, așezați pe un pământ ca bază necesară a existenței lor, având acelaș grai pe care ei l-au format, acelaș trecut, acelaș interese prezente, același aspirații de viitor și alcătuiind ca organism acelaș putere, naționalitate creatoare a culturii umane, care nu este, dar de cât, productul ei variat”¹⁸

În acest context, așa cum se vede și din harta de mai jos (v. *Figura 2*), în 1912 statul nou albanez cuprindea teritoriile unde trăiau „români”, adică Macedonia, Albania, Epir, Tracia etc. Așadar, în aceleași teritorii care erau pretinse de către albanezi (v. *Figura 3*) avem două popoare, cel „koutzo-vlah, românii”, recunoscut prin firmanul sultanului drept „popor egal cu celelalte popoare creștine ale Imperiului” (v. Iradeaua Imperială, 9/22 mai 1905) și cel musulman albanez, recunoscut pentru devotamentul față de Înalta Poartă. Necesitatea ca aceste două popoare să se unească este exprimată foarte bine de aromânul Nicolae N. Nacio (1843-1913), președintele Societății Albaneze „Drita”:

„Convins că Pan-slavismul era dușmanul al poporului albanez ca și al Regatului Român, că încăpățânarea nebună a grecilor de a contesta naționalitățile române și albaneză din Balcani sporește șansele de a isbânda ale slavismului, adevărul [...] este că elementul român din Albano-Macedonia nu are și nu poate să aibă alt aliat natural și de conlucrare în Peninsula Balcanică decât pe poporul albanez, împreună cu care să formeze un contrapond tendințelor slavo-grecești de rupere a statului-quo din Balcani”¹⁹

Popoarele aromân și albanez au proclamat, în 1912, o Albanie independentă, demonstrând, contrar definiției inițiale, că nu era necesar ca o națiune să aibă aceeași religie sau limbă. Trecutul, viitorul și interesele comune au unit aceste două popoare, diferite unul de celălalt, într-o națiune, cea albaneză. Așadar, plecând de la împărțirea administrativă a Imperiului Otoman, afinitatea istorică, interesele și viziunea comună cu albanezii, aromânii din Balcani, din vilayetele albaneze Manastir, Iannina, Kosovo și Șodra, se identificau drept albanezi. Legătura lor cu Albania era profundă și multidimensională, deși aveau atât de multe în comun și cu grecii. Acest dualism al legăturii cu albanezii și grecii avea să-i însoțească pe

¹⁸ Alexandru C. Cuza, *Naționalitatea în artă. Expunere a Doctrinei Naționaliste, Principii, Fapte, Concluzii*, „Minerva” Institut de arte Grafice și Editură, București, 1915, p. 181.

¹⁹ Nicolae N. Nacio, *Viitorul românismului în Balcani. Scrisoare deschisă*, pp. 3-4.

aromâni în cei peste o sută de ani de existență a statului național albanez, servind drept indicator al puterii identificării religiei cu etnia, singurul criteriu inițial de diferențiere între popoarele din Balcani.

Minoritatea aromână și majoritățile. De-a lungul istoriei, România și românii au fost primii care au făcut pași concreți pentru apărarea drepturilor și libertăților aromânilor din Balcani. România a susținut Iradeaua Sultanului din 9/22 mai 1905, care recunoștea poporul vlah drept egal cu celelalte popoare creștine, cu dreptul la școli și biserici cu predare/slujire în propria limbă. Ulterior, România a încheiat un acord cu statele balcanice, cel grec, sârb și bulgar, pentru recunoașterea și respectarea drepturilor aromânilor²⁰ din statele respective, mai ales a dreptului de a folosi limba lor maternă în biserici și școli²¹.

Tot România a fost și susținătoarea independenței Albaniei, fiind și inițiatoarea ideii de stat comun albanezo-aromân. La acea vreme, Titu Maiorescu, ministrul de Externe al Regatului României, îi trimitea Reprezentantului Plenipotențiar al României la Londra, Nicolae Mișu²², telegrama de mai jos, datată 9/22 martie 1913:

„Vă rog să cereți ca numeroasele comune macedo-române din Pind, între Samarina și Metzovo²³, să fie încorporate la Albania. Stăruieți mai ales asupra principiului ca în toate localitățile unde românii sunt în majoritate, limba administrativă să fie româna, tot așa în toate bisericile și școlile românești; principiul general va trebui să fie înscris în Constituția Albaniei”²⁴

Această directivă a lui Maiorescu a fost considerată de către diplomatul și istoricul român Nicolae Dașcovici „o acțiune de prevedere politică”²⁵. Ea era motivată astfel:

„Primejdia de absorbire a elementului românesc era mai mică într-un stat nou decât într-unul existent, și pe deasupra, la

²⁰ V. Hotărârea guvernului român în corespondența lui Titu Maiorescu, Președinte al Consiliului, Ministru al Afacerilor Străine, cu omologii săi sârb, bulgar și grec; Arhivele Naționale ale României, filiala Galați, dosar *Episcopia Dunării de Jos*.

²¹ V. *Monitorul Oficial*, nr. 101, 5 august 1913.

²² Nicolae Mișu (1858-1925) a studiat dreptul în Germania și științele politice la Paris. După ce și-a încheiat misiunea diplomatică în Bulgaria a fost numit Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar la Viena, apoi la Constantinopol și, în fine, la Londra. A ocupat vreme de o lună portofoliul Afacerilor Străine în guvernul Generalului Arthur Văitoianu (octombrie-noiembrie 1919) cf. Adrian Stăncescu, Laurențiu Vlad (eds.), *Memorialistică diplomatică*, Vol. 1, „Alexandru Em. Lahovary. Amintiri Diplomatice, Constantinopol (19602-1906). Viena (1906-1908)”, Institutul European, 2009, p. 66.

²³ Tocmai aceste teritorii menționate în telegramă compuneau statul independent al aromânilor din Pind, proclamat în 1917.

²⁴ Nicolae Dașcovici, *Principiul Naționalităților și Societatea Națiunilor...*, p. 108.

²⁵ *Ibidem*, pp. 107-108.

constituirea Albaniei se puteau obține mult mai ușor clauze de ordin internațional și, totodată, garanții constituționale pentru viața și dezvoltarea minorității macedo-române din statul cel nou”²⁶

Așa cum s-a menționat, Albania, cu majoritate musulmană și populație ortodoxă aromână, nu a fost creată precum vecinele sale. Aceasta nu era caracterizată de identitate religioasă și, fiind printre ultimele state balcanice care își proclamau independența față de Imperiul Otoman (28 noiembrie 1912), nu se poate spune că era caracterizată de un patriotism înflăcărat²⁷. Plecând de la dificultatea definirii națiunii acestui stat fragil albanez, fără limbă și religie unitare, colaborarea între populația majoritară albaneză și minoritatea creștină ortodoxă, considerată până atunci când greacă, când *shkja*²⁸, reprezenta provocarea următoare. Membrii acestei societăți se străduiau să se convingă pe ei înșiși, dar și pe ceilalți, că puteau să susțină această structură a unui stat independent. Ei aveau de lucrat, mai întâi, la nivelarea diferențierii moștenite istoric între musulmanii privilegiați și cetățenii creștini de mână a doua, astfel încât toți să fie considerați egali și să colaboreze. Elita societății albaneze, formată mai ales din familiile musulmane cele mai bogate, ținea frâiele puterii, în timp ce minorității creștine, în special celei ortodoxe, îi era încă greu să fie acceptată și integrată în această nouă structură statală.

Catolicii, care sub *Kultusprotektorat*²⁹ au avut întotdeauna niște libertăți și privilegii, erau asociați cu sprijinul Italiei și al Austro-Ungariei, ambele susținătoare ale cauzei albaneze. Odată cu formarea statului albanez, creștinii ortodocși, legați tradițional de Grecia, trebuiau să-și recalibreze busola în concordanță cu interesele și politicile acestuia. Apărea necesitatea unei noi alianțe, a unui nou punct de sprijin, o garanție a respectării drepturilor lor, care nu mai putea fi legată de Grecia, care, pe lângă faptul că își exprima deschis pretențiile asupra unor teritorii, a masacrat membri nevinovați ai comunităților albaneză și aromână din respectivele regiuni.

Pe 29 septembrie 1913, *La Stampa* publica apelul disperat al liderului guvernului provizoriu albanez, Ismail Kemal bej Vlora³⁰. Acesta

²⁶ Ibidem, p. 18.

²⁷ Daniel Gabrielson, *Nationalism in Europe, A quantitative study about the relationship between different kinds of nationalism and liberal democracy*, Department of Sociology, UMEA University, 2017, p. 27, diva-portal.org/smash/get/diva2:1161116/FULLTEXT01.pdf [15.04.2021].

²⁸ Termen peiorativ folosit de către albanezi pentru vecinii lor ortodocși sârbi.

²⁹ Drepturile creștinilor de rit catolic din Albania erau protejate de tratate între Imperiul Austro-Ungar și cel Otoman. Pentru mai multe detalii v. Engelbert Deusch, *Das k.(u.)k. Kultusprotektorat im albanischen Siedlungsgebiet: in seinem kulturellen, politischen und wirtschaftlichen Umfeld*, Böhlau Verlag Ges m.b.H. und Co.KG, Wien, 2009, p. 34.

³⁰ V. „Una desperata invocazione del governatore dell'Albania alle grandi Pottenze” în *La Stampa*, Luni, 29 septembrie 1913, archiviolaStampa.it [2.04.2021].

survenea după telegrama „albanezilor din București”, adresată ministrului italian al Afacerilor Externe, marchizului di SanGiuliano. Comitetul semnatarilor acestei telegrame, format din aromâni, conținea nume precum Pandeli Evangheli³¹, Theodor Emanoil, Petro Tărpo, Vasile Zografi, Filip Pecio, Dhimitri Ilo, Aleksii Drenova³², Rafail Anastas, Irakli Mborja etc. În această telegramă, printre altele, se scria:

„(...) Facem apel la nobilele sentimente ale lui V. E. [Vittorio Emmanuele, n. a.] și îl rugăm să intervină în numele umanității și al civilității (...) pentru ca teritoriile menționate, care trebuie să fie date Albaniei, să fie mai repede eliberate de greci”³³

Manifestările naționalismului albanez, bazat pe latinitate, care justifica ajutorul cerut Italiei, și pe sprijinul României pentru aromânii din Balcani și populația cu care ei conviețuiau, au schițat forma și fondul viitorului stat albanez, asigurând și sprijinul necesar integrării creștinilor ortodocși în elita societății Albaniei moderne.

Sprijinul României pentru aromânii din Balcani nu s-a limitat doar la deschiderea de școli în regiune, la înființarea Societății Macedo-Române, în 1879, și la intervențiile către Înalta Poartă în beneficiul poporului vlah din Imperiu. El a continuat cu tratatele internaționale, unde le cerea Serbiei, Greciei și Bulgariei respectarea minorităților aromâne din statele respective, și s-a exprimat cel mai evident în cazul alegerii persoanei care urma să urce pe tronul Albaniei³⁴. Existau trei candidați: Ducele de Montpensier, catolic; Ahmed Fouad, viitorul rege al Egiptului, moștenitor al lui Mehmet Ali, de origine albaneză, musulman și sprijinit în secret de Turcia; și principele Wilhelm von Wied, protestant. Potrivit lui Bernard, acesta din urmă a fost ales, pe 3 decembrie 1913, la intervenția lui Take Ionescu, fiindcă era nepotul Reginei Elisabeta a României³⁵.

Macedo-români, albano-români sau vlahi? Considerații pe marginea unui chestionar.

*Tatăla nost ți ești tu țer
S –fînțească numa a ta...*

În România, aromânilor li se spune și acum *machedoni* (familiar), o referire clară la proveniența teritorială, spațiul geografic numit atunci Macedonia. Această regiune era caracterizată de un mozaic etnic, fiind

³¹ Aromân, membru al Comitetului 35 al SCMR (Societății Macedo-Române), primul prim-ministru ortodox al Albaniei.

³² Alexandru Stavre Drenova, autorul imnului național al Albaniei.

³³ V. *La Stampa*, Mercoledì, 17 septembrie 1913.

³⁴ Roland Bernard, *Essai sur l'histoire de l'Albanie moderne*, teze de doctoratură, Paris, Les Éditions Domat „Montchrestien”, 1935, p. 105.

³⁵ Ibidem.

foarte dificilă distincția între diferitele populații, care aveau toate în comun sărăcia și ignoranța în care Imperiul Otoman le forța să rămână. Așa cum se vede în harta din *Figura 4*, Macedonia includea o parte a Albaniei de astăzi sau, precum se exprimă albanezii, Albania mare includea o parte din Macedonia, unde încă trăiesc frații lor. Această suprapunere continuă a pretențiilor teritoriale este cel mai comun lucru în Balcani și nu se oprește la aspectul geografic, ci se extinde și asupra unor personalități pe care toate popoarele vecine și le revendică.

În timpul dictaturii comuniste, istoria statului albanez nu menționa contribuția elementului (a)român/vlah la obținerea independenței. Mai mult, oricine îndrăznește să susțină această teză era atacat, așa cum se vede din *Dicționarul Enciclopedic Albanez*, unde ideea creării unui stat albanezo-aromân este definită drept „o intenție fantezistă a vlahilor”³⁶. Așadar, se poate spune că în această perioadă își au rădăcinile conotațiile negative legate de termenul *vlah*. Mai mult, exprimarea oricărei diferențe etnice față de populația majoritară a fost descurajată, cei diferiți fiind considerați „anti-naționali”. Chiar demonstrațiile de naționalism ale aromânilor care trăiau în România au fost menționate drept aparținând diasporei albaneze, nu elementului aromân. S-au trecut sub tăcere toate caracteristicile care legau această minoritate de România, tradițiile, istoria, și, mai presus de toate, limba, dialectul macedo-român, care îi unește pe toți aromânii, indiferent cum sunt ei numiți și în ce țară din Balcani trăiesc. În prezent, după o perioadă lungă de conviețuire în aceleași teritorii, cu idealuri și istorie comune, în mod firesc aromânii sunt și se simt parte a națiunii și a poporului albanez.

Toți cei 30 de intervievați au declarat că provin din familii sută la sută ortodoxe; 27 dintre ei au declarat că aparțin acestei religii, unul s-a declarat ca aparținând de misticismul Quantum, unul, de Biserica Evanghelică, iar unul s-a declarat ateu.

Din cei 30 de aromâni intervievați, niciunul dintre ei nu s-a identificat drept „macedo-român”. La întrebarea dacă știu vreun „macedo-român”, doar 5 dintre intervievați au răspuns pozitiv, 4 declarând că au participat la activități culturale organizate de „aromânii din Macedonia” (Republica Macedonia de Nord, n. a.) și 1, că divorțase de un „slavo-macedon”. Nouă dintre intervievați au declarat că macedonenii nu erau români, ci bulgari, recunoscuți în Albania în același timp cu ei (aromânii) drept minoritate etnică. Un interviuat, auto-identificat drept aromân, cu limba maternă „vlahă”, spune că „macedo-românii sunt greci, pentru că Macedonia e greacă”. Zece dintre intervievați au răspuns că „aromânii din Macedonia sunt albanezi”, și nu au ezitat să o menționeze pe Maica Tereza (1910-1997) drept unul dintre cei mai demni reprezentanți ai albanezilor

---

³⁶ *Fjalori Enciklopedik Shqiptar*, Akademia e Shkencave e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, Tiranë, 1985, p. 521.

din Macedonia, vorbind în același timp despre originea aromână a acesteia, în contextul în care, potrivit datelor oficiale, albanezii din Republica Macedonia de Nord sunt majoritatea musulmani³⁷.

Între timp, originea aromână a Maicii Tereza, care se declara albaneză³⁸, a fost din nou adusă în centrul dezbaterilor dintre istoricii albanezi. Istoricul Olsi Jazexhi, cunoscut pentru opiniile sale anti-creștine, susține cu fermitate teza savantului aromân Aurel Plasari și declară că Maica Tereza a fost vlahă³⁹. În jurnalul istoricului român Teohari Antonescu se oferă o explicație a legăturii elementului aromân din Macedonia cu catolicismul, prin cuvintele lui Dem. Abeleanu, unul dintre cei mai buni cunoscători ai situației aromânilor din Balcani:

„Abeleanu, un institutor de la școala primară d-aici [...] a venit pe la mine. Cu dânsul am vorbit mai mult de o oră despre Grecia, despre Macedonia și despre starea școlilor românești din părțile locului. [...] Vorbind despre încercarea lui Apostol Mărgărit d-a întovărăși pe români cu albanezii și împreună cu ajutorul dat de un misionar francez, Faveyria, să-i schimbe la catolicism pe toți aromânii, ca în modul acesta să-i schimbe de sub autoritatea Bisericii Ortodoxe și să-i treacă sub aceea a Papei, spunea Abeleanu că este un non-sens și va fi întodeauna o imposibilitate această preschimbare”⁴⁰

Tot Teohari Antonescu spune următoarele despre Apostol Mărgărit⁴¹:

„De aici și discreditul lui Mărgărit. Acesta, pe de altă parte, este și mișel și de rea credință. De mișel că este nu o pot confirma, dar zicea Abeleanu că în realitate trecea în budget sume pentru profesori care sau muriseră de mult, sau nu existau în realitate nicăieri”⁴²

Apostol Mărgărit este prezentat drept o figură controversată inclusiv în nota explicativă oferită asupra sa în acest volum de amintiri ale lui Antonescu, publicat în 2005:

³⁷ V. en.m.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_North_Macedonia [3.04.2021].

³⁸ „By blood, I am Albanian. By citizenship, an Indian. By faith, I am a Catholic nun (...)”, v. edition.cnn.com/2009/WORLD/europe/10/17/albania.mother.teresa/index.html [11.04.2021].

³⁹ V. „Provokon historiani Olsi Jazexhi: Nënë Tereza nuk ka qenë shqiptare, ishte projekt i Vatikanit dhe CIA-s”, gazetaimpakt.com/historiani-olsi-jazexhi-nene-tereza-nuk-ka-qene-shqiptare-ishte-projekt-i-vatikanit-dhe-cia-s/[8.04.2021].

⁴⁰ Lucian Nastașă (ed.), *Theohari Antonescu, Jurnal (1893-1908)*, Limes, Cluj, 2005, p. 53.

⁴¹ Apostol Mărgărit (1832-1903), inspector școlar pentru școlile românești din Turcia între 1878-1902, în acest interval înființând 104 școli primare și 4 secundare, cf. Ibidem, p. 53.

⁴² Ibidem, p. 53.

„Cu toate relațiile sale sus-puse cu diverse personalități europene și cu liberali de la noi, a activității lui ce se bucura de aprecierea presei de limbă franceză, a fost totuși un personaj ce nu s-a bucurat de multă simpatie în teritoriile unde activa. Împotriva sa au avut loc mai multe atentate, ultimul săvârșindu-se în 1890 la Salonic”⁴³

Însuși Dem. Abeleanu îl descrie pe Apostol Mărgărit drept „titanul redeșteptării naționale a Aromânilor⁴⁴ (...) care deschide pentru prima oară în Avdela, în 1867, școala românească”⁴⁵.

Revenind la chestionarul aplicat în cadrul cercetării, niciunul dintre intervievați nu s-a identificat drept „macedon” (v. *Tabel 5*), deși, după cum se vede în harta de mai jos (*Figura 5*), în ceea ce Abeleanu prezintă drept Macedonia (unde locuiește poporul aromân, potrivit explicației existente pe hartă) sunt incluse cele mai mari și mai cunoscute centre ale aromânilor din Albania, precum: Korca, Pogradeci, Vithkuqi, Drenova, Mborja și Moscopole, care este considerată Mecca aromânilor din Balcani.

17 din cei 30 de intervievați au declarat că vorbesc aromână (v. *Tabel 3*), iar dintre aceștia doar 13 au declarat drept limbă maternă aromâna; 12 au declarat albaneza drept limbă maternă, în condițiile în care au existat 24 declarați aromâni; 3 au declarat că socotesc limba greacă drept maternă; 2 dintre intervievați au declarat că le este dificil să aleagă o limbă maternă, fiindcă provin din familii mixte (v. *Tabel 7*). 23 de intervievați au declarat că vorbesc mai mult de trei limbi (pe lângă cea maternă); 5 au declarat că vorbesc alte două limbi, iar 2 persoane s-au declarat vorbitoare de doar o limbă străină (v. *Tabel 6*).

Întrebați care este apartenența lor etnică, luând în considerare faptul că aromânii sunt recunoscuți drept minoritate etnică, 22 s-au declarat albanezi, 6 greci și 2 români (v. *Tabel 5*).

Întrebați dacă știu ceva despre rolul României în crearea statului albanez, 3 din cei 30 de intervievați au răspuns pozitiv; 11 au declarat că România nu a făcut nimic pentru statul albanez; 1 a declarat că nerecunoașterea Kosovo de către România este un indicator al politicii anti-albaneze, așa cum este recunoașterea imediată a Macedoniei anti-greacă, atitudini care caracterizează România drept anti-aromână, având în vedere relațiile bune ale aromânilor cu Albania și Grecia; 10 dintre ei au declarat simpatie pentru poporul român; 6 au declarat că ajutorul României a venit după 1990 cu bursele de studii pentru tineri.

Toate acestea ajută la creionarea unei idei despre haosul identitar al elementului aromân din Albania. O privire asupra recensămintelor

---

⁴³ Ibidem, endnote 112.

⁴⁴ Dem. Abeleanu, *Neamul Aromânesc din Macedonia*, p. 60.

⁴⁵ Ibidem.

populației este probabil cel mai clar indicator al contopirii populațiilor „nealbaneze” cu cea majoritară sau cu cea minoritară greacă în timpul dictaturii comuniste, devenind evident că rădăcina acestui haos identitar nu a fost naturală. Așa cum se vede în *Tabelul 8*, în 1945 nu este trecut niciun aromân, dar avem 14,400 de „macedoneni”, din care, 5 ani mai târziu, mai apar doar 2,273.

Din cei 30 de intervievați, 12 au spus că știau câți aromâni erau înregistrați în recensământul din 2011 și că acest număr nu corespunde realității; 15 au răspuns că nu știau câți erau înregistrați oficial, dar au declarat cu convingere că aromânii sunt mai mulți decât se scrie în rapoartele oficiale; 3 au exprimat indiferența față de recensăminte în general.

În timp ce întrebările au fost alcătuite folosind exclusiv termenii *aromân* și *aromână*, intervievații au folosit termenii *aromân*, *vlah* și *rrâmân*. Niciunul dintre ei nu a folosit termenii *macedo-român*, *arvanitovlah* sau *koutzo-vlah*.

La sfârșitul chestionarului, la înțelegerea textului din aromână, s-a observat că toți cei care studiaseră în România, deși unii dintre ei declaraseră că nu vorbeau aromâna sau că doar o înțelegeau, au demonstrat un nivel mai ridicat de înțelegere a textului decât cei care trăiau în Albania sau Grecia.

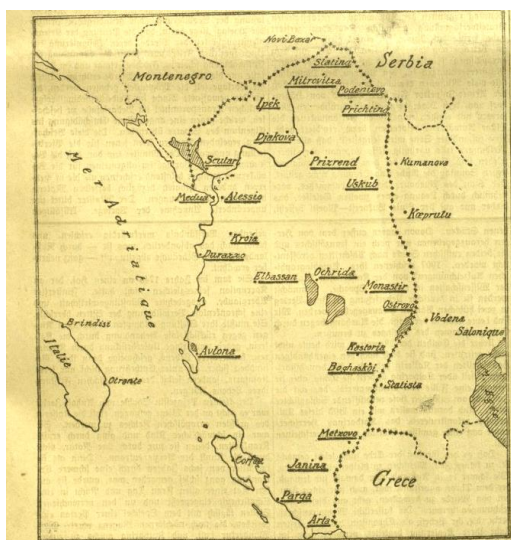
Doi dintre cei care au studiat în România au considerat textul „scris cu greșeli”, în timp ce unul care trăiește în Grecia a spus că, deși înțelege tot ce este scris, textul are multe „cuvinte române”. Rugat să dea sinonime în aromână pentru aceste cuvinte, s-a notat că a menționat cuvinte grecești, folosite în mod curent de aromânii din Grecia, expuși acestei influențe lingvistice. În text s-au observat multe împrumuturi din turcă și albaneză, lucru care, având în vedere conviețuirea de lungă durată cu această populație, este de înțeles.

Toți cei intervievați aveau trei răspunsuri în comun: religia ortodoxă, limba vlahă/aromână și necunoașterea ajutorului României la formarea statului albanez. Religia ortodoxă, acum legată de Biserica Ortodoxă Autocefală Albaneză, serviciile căreia se fac în albaneză, a declanșat o altă dezbatere. Având în vedere etnia greacă a Preafericitului Anastasie al Bisericii Ortodoxe Autocefale Albaneze, discuțiile s-au concentrat în două direcții, ortodocșii împărțindu-se în albanezi și greci. Este ușor de dedus că aromânii se declară ortodocși albanezi. Limba, numită de intervievați doar „vlahă” sau „rrâmână/aromână”, rămâne una dintre caracteristicile etniei, chiar și atunci când unii declară că nu o vorbesc. Deși numărul celor care au studiat în România era ridicat (v. *Tabel 4*), nu s-a observat nicio diferență între aceștia și cei care au studiat în Albania sau Grecia referitor la cunoașterea rolului României în influențarea destinului acestor „români din Balcani”.

Concluzii. Recunoscuți drept minoritate etnică, dar contopiți cu populația majoritară, aromânii din Albania amintesc de parabola cu orbii și elefantul, în care fiecare om atingea o parte a animalului și-l descria așa cum îl simțea, niciunul dintre ei fiind însă capabil să îi redea imaginea completă. Tot așa, aromânii sunt considerați greci de către greci, din cauza religiei lor ortodoxe, și români de către români, fiindcă vorbesc un dialect al limbii române. Absența acestor două elemente distinctive a dus la contopirea lor cu albanezii. Aromânii înșiși încearcă să-și identifice elementele definitorii ale apartenenței lor etnice în acest vortex al contradicțiilor care îi înconjoară. Ei se auto-identifică drept aromâno-albanezi, termen care, deși nu este nou, caracterizează cel mai bine această relație apropiată care i-a legat.

Evoluția terminologiei folosite pentru a-i defini este importantă, reflectând schimbările istorice survenite. Grecii, de pildă, nu mai folosesc termenul *arvanito-vlahi* întrucât acesta i-ar apropia pe aromâni mai mult de albanezi, optând pentru *greci vlahofoni*. Folosirea acestui termen pentru aromânii din Balcani este la fel de improprie precum cel de *macedo-români*, care nu mai corespunde cu realitățile geopolitice ale prezentului, fiind o relicvă de dinaintea formării statelor naționale. Netransmițând adevărata dimensiune a elementului aromân din Albania, toate aceste aspecte adâncesc și mai mult vârtejul identitar în care se află această comunitate.

ANEXE

Figura 1. Harta Peninsulei Balcanice (cca. 1910)⁴⁶**Figura 2.** Prezentarea statului nou independent albanez în presa austriacă⁴⁷

⁴⁶ Mark Mazower, *The Balkans: a short history*, New York, Modern Library, 2000.

⁴⁷ *Salzburger Volksblatt* (8 decembrie 1912), Österreichische Nationalbibliothek, anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=svb&datum=19121208&seite=1&zoom=33 [25.05.2021].

Figura 3. Întinderea Albaniei potrivit pretențiilor albanezilor, 1913⁴⁸**Figura 4.** Harta politică a Republicii Albania, 1930 (corespunde granițelor actuale)⁴⁹

⁴⁸ The Albanian Committee, *The Plea of Albania*, London, McCorquodale & Co., Limited, 1913, p. 7.

⁴⁹ Bibliothèque nationale de France, catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb40736832k [25.05.2021].

Figura 5. Harta Macedoniei cu toate orașele și satele locuite de Aromâni⁵⁰

⁵⁰ D. Abeleanu, *Neamul Aromânesc din Macedonia*, p. 81.

Tabel 1. Prezentarea mostrei după sex și vârstă

Aromâni	Sexul		Vârsta
	Feminin	Masculin	Intervalul
Total	14	16	21-73

Tabel 2. În ce stat locuiți actualmente?

Albania	12	Din care unul a studiat în România
Grecia	8	Niciunul nu a studiat în România
România	6	Toți au studiat (sau încă studiază) în România
SUA	4	2 au studiat în România
Total	30	

Tabel 3. Vorbiți limba aromână?

Da	Nu	Puțin	Înțeleg, dar nu vorbesc	Total
17	4	2	7	30

Tabel 4. În ce stat ați studiat?

Albania	19
Grecia	2
România	5
Albania și Grecia	1
Albania și România	3

Tabel 5. Cărei etnii îi aparțineți?

Albaneză	22
Greacă	6
Română	2
Alta	0
Macedon	0

Tabel 6. Câte limbi străine vorbiți?

Limbi străine	
1	2
2	5
3+	23

Tabel 7. Care este limba maternă?

Aromâna	13
Albaneza	12
Greaca	3
Alta	2

Tabel 8. Minoritățile după datele colectate la recensăminte

Populația/Anul	1945	1950	1955	1989	2011
Albanezi	1,075,500	1,186,100	1,349,100	3,117,601	2,312,356
Greci	26,535	29,000	35,345	58,758	24,243
Aromâni	-	2,381	4,249	782	8,266
Macedoneni	14,000	2,273	3,341	4,697	5,512

Sursa: INSTAT, Albania